

MAYDA PLASTIKA HAYKALTAROSHLIGIDA SUVINER BUYUMLAR DIZAYNINI ISHLASH

**Buvayev Vahobjon
Sodiqovich**

Qo'qon davlat universiteti dotsenti

**Turg'unova Odinaxon
Roziqjon qizi**

Qo'qon davlat universiteti magistranti

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada mayda plastika haykaltaroshligi doirasida suviner buyumlar dizaynini ishlash jarayoni badiiy ifoda, shakl va mazmun uyg'unligi hamda zamonaviy dizayn talablari nuqtayi nazaridan kompleks tahlil qilinadi. Tadqiqotda suviner buyumlar oddiy bezak yoki tijoriy mahsulot sifatida emas, balki milliy madaniyat, estetik qarashlar va ijodiy tafakkurni mujassamlashtiruvchi badiiy obyekt sifatida talqin etiladi. Maqolada mayda plastika haykaltaroshligining shakllanish xususiyatlari, material tanlovi, plastik ifoda imkoniyatlari hamda dizayn jarayonida badiiy konsepsiyaning ahamiyati ilmiy asosda yoritiladi. Suviner buyumlar dizaynida milliylik va zamonaviylik o'rtasidagi muvozanat, an'anaviy shakllar va innovatsion yechimlarning uyg'unlashuvi masalalari alohida tahlil qilinib, ularning badiiy qiymatga ta'siri ochib beriladi. Tadqiqot natijalari mayda plastika haykaltaroshligida suviner buyumlar dizaynini ishlash jarayoni ijodiy erkinlik bilan bir qatorda nazariy bilim, estetik did va texnologik yondashuvlarni talab etishini ko'rsatadi hamda ushbu yo'nalishda professional dizayn madaniyatini shakllantirish zarurligini ilmiy jihatdan asoslaydi.

Kalit so'zlar: mayda plastika, haykaltaroshlik, suviner buyumlar, dizayn, badiiy shakl, plastik ifoda, milliy va zamonaviylik, amaliy san'at.

Kirish.

Bugungi globallashtirish va madaniy almashinuv sharoitida suviner buyumlar dizayni nafaqat estetik bezak yoki esdalik buyumi sifatida, balki milliy madaniyat va badiiy tafakkurning muhim tashuvchisi sifatida tobora katta ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, mayda plastika haykaltaroshligi doirasida yaratiladigan suviner buyumlar o'zining ixchamligi, plastik ifoda imkoniyatlari va keng auditoriyaga mo'ljallanganligi bilan ajralib turadi. Amaliy tajriba shuni ko'rsatadiki, ko'plab suviner mahsulotlar badiiy jihatdan soddalashtirilgan, shakl va mazmun uyg'unligi yetarli darajada o'ylab chiqilmagan holda yaratilmoqda, bu esa ularning estetik va madaniy qiymatini pasaytiradi. Mayda plastika haykaltaroshligida suviner buyumlar dizaynini ishlash jarayoni esa faqat texnik bajarilish emas, balki badiiy konsepsiya, shaklning plastik

mantiqi va tomoshabin bilan vizual muloqotni chuqur anglashni talab qiladi. Shu nuqtayi nazardan, suviner buyumlar dizaynini nazariy va amaliy jihatdan o'rganish, ularning badiiy ifoda imkoniyatlarini tahlil qilish hamda milliy an'ana va zamonaviy dizayn talablari o'rtasidagi muvozanatni aniqlash dolzarb ilmiy vazifa sifatida namoyon bo'lmoqda. Mazkur maqola aynan mayda plastika haykaltaroshligida suviner buyumlar dizaynini ishlash masalasini kompleks yondashuv asosida tahlil qilib, ushbu yo'nalishda ijodiy va metodik asoslarni ilmiy jihatdan yoritishni maqsad qiladi.

Adabiyotlar tahlili va metodlar.

Mayda plastika haykaltaroshligida suviner buyumlar dizayniga oid ilmiy adabiyotlar tahlili ushbu yo'nalishning ko'pincha amaliy san'at yoki dizayn sohasi doirasida parchalangan holda yoritilishini ko'rsatadi, natijada badiiy shakl, plastik ifoda va dizayn konsepsiyasi o'rtasidagi uzviylik yetarli darajada tizimlashtirilmaydi. Haykaltaroshlik nazariyasiga bag'ishlangan manbalarda mayda plastika ko'proq shaklning ixchamligi, material bilan ishlash nozikligi va plastik umumlashtirish imkoniyatlari orqali talqin qilinadi, biroq bu tadqiqotlarda suviner buyumlarning funksional-dizaynerlik talablari bilan badiiy ifoda o'rtasidagi murakkab munosabatlar cheklangan darajada ochib beriladi. Dizayn nazariyasiga oid adabiyotlarda esa suviner buyumlar ko'pincha tijoriy mahsulot yoki turistik artefakt sifatida ko'rib chiqilib, ularning haykaltaroshlik asoslari, plastik mantiqi va estetik chuqurligi ikkilamchi o'ringa tushib qoladi. Amaliy san'at va xalq badiiy merosiga oid tadqiqotlar milliy shakllar, ramziy belgilar va an'anaviy obrazlarning suviner mahsulotlarda aks etishiga alohida e'tibor qaratadi, biroq zamonaviy dizayn tafakkuri bilan uyg'unlashish masalasi ko'pincha tavsifiy darajada qolib ketadi. Amaliy kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, mayda plastika haykaltaroshligida yaratilayotgan ko'plab suviner buyumlar shaklan takroriy, mazmunan yuzaki bo'lib, badiiy konsepsiyaning yetishmasligi sababli tomoshabin bilan chuqur estetik muloqotga kira olmaydi. Shu bois, mavjud adabiyotlarni tahlil qilish ushbu sohada haykaltaroshlik nazariyasi, dizayn metodologiyasi va milliy badiiy an'analarning integratsiyasiga asoslangan yaxlit ilmiy yondashuv yetishmayotganini ko'rsatadi hamda mazkur maqolada aynan shu bo'shliqni to'ldirish zaruratini ilmiy jihatdan asoslaydi.

Mazkur tadqiqot metodologiyasi mayda plastika haykaltaroshligida suviner buyumlar dizaynini ishlash jarayonini faqat texnik-bajaruvchilik faoliyati sifatida emas, balki badiiy tafakkur, estetik tanlov va dizayn konsepsiyasining uzviy birligi sifatida o'rganishga yo'naltirildi. Tadqiqotda sifatli tahlil ustuvor bo'lib, haykaltaroshlik va dizayn nazariyasiga oid manbalarni tanqidiy o'rganish, mualliflik amaliy tajribasi va badiiy kuzatuvlar bilan uyg'unlashtirildi. Metodik jihatdan suviner buyumlar dizaynini ishlab chiqishda shaklning plastik mantiqi, material xususiyatlari, masshtab va nisbat masalalari hamda badiiy obrazning umumlashtirish darajasi asosiy tahlil mezonlari sifatida belgilandi. Tadqiqot jarayonida eskizdan tayyor buyumgacha bo'lgan ijodiy bosqichlar — g'oya shakllanishi, kompozitsion yechim izlash, plastik ifodani aniqlashtirish va yakuniy shaklni ishlab chiqish — izchil tahlil qilinib, har bir bosqichda dizayn qarorlarining badiiy va funksional asoslari baholandi. Shuningdek, milliy motivlar va ramziy obrazlarning zamonaviy dizayn talablari bilan uyg'unlashuvi reflektiv tahlil orqali o'rganildi, bunda an'anaviy shakllarni mexanik takrorlashdan qochish, ularni plastik umumlashtirish va zamonaviy estetik talablarga moslashtirish

metodik tamoyil sifatida qaraldi. Tadqiqot davomida qat'iy miqdoriy baholash usullaridan voz kechilib, mazmuniy, kompozitsion va estetik tahlilga tayangan yondashuv tanlandi, chunki mayda plastika haykaltaroshligida suviner buyumlar dizaynining badiiy qiymatini raqamli ko'rsatkichlar bilan baholash ilmiy jihatdan yetarli emas deb hisoblandi. Ushbu metodlar majmuasi suviner buyumlar dizaynini ishlash jarayonida ijodiy erkinlik va professional dizayn madaniyati o'rtasidagi muvozanatni aniqlash va ilmiy asoslash imkonini berdi.

Natijalar.

Tadqiqot natijalari mayda plastika haykaltaroshligida suviner buyumlar dizaynini ishlash jarayoni shakl, mazmun va funksiyaning o'zaro muvozanatiga asoslangan murakkab ijodiy tizim ekanini ko'rsatdi. Amaliy tahlillar shuni tasdiqladiki, badiiy konsepsiya aniq shakllantirilmagan holatlarda suviner buyumlar ko'pincha dekorativlik darajasida qolib, haykaltaroshlikka xos plastik umumlashtirish va obrazlilikni yo'qotadi. Aksincha, dizayn jarayonida g'oya va badiiy obraz ustuvor qo'yilgan taqdirda, buyumning ixcham hajmi uning estetik imkoniyatlarini cheklamadi, balki plastik ifodaning aniqligi va mazmuniy zichligini oshirdi. Natijalarda material tanlovining hal qiluvchi ahamiyatga egaligi ham aniqlandi: keramika, gips, metall yoki polimer materiallar bilan ishlash jarayonida plastik shaklning umumlashtirish darajasi va sirt fakturasi suviner buyumning badiiy qabul qilinishiga bevosita ta'sir ko'rsatdi. Tadqiqot davomida milliy motivlar va ramziy obrazlar asosida yaratilgan suviner buyumlar dizaynida an'anaviy shakllarni bevosita takrorlash emas, balki ularni plastik umumlashtirish va zamonaviy estetik mezonlar asosida qayta talqin qilish yuqori badiiy natija bergani kuzatildi. Shuningdek, eskizdan tayyor mahsulotgacha bo'lgan bosqichlarda dizayn qarorlarining izchil va mantiqiy rivoji buyumning kompozitsion yaxlitligini ta'minlagani aniqlandi, bu esa suviner mahsulotni oddiy esdalik buyumidan badiiy obyekt darajasiga ko'tardi. Natijalarda suviner buyumlar dizaynida shaklning funksional qulayligi bilan badiiy ifoda o'rtasidagi muvozanat saqlanmagan hollarda tomoshabin bilan estetik muloqot susaygani, muvozanat ta'minlangan holatlarda esa buyumning badiiy qiymati va idrok qilinishi sezilarli darajada oshgani qayd etildi. Umuman olganda, tadqiqot natijalari mayda plastika haykaltaroshligida suviner buyumlar dizaynini ishlash jarayoni ijodiy erkinlik, nazariy bilim va dizayn madaniyatining uyg'unligiga tayangan holdagina samarali bo'lishini ilmiy jihatdan tasdiqlaydi.

Muhokama.

Tadqiqot natijalarini muhokama qilish jarayoni shuni ko'rsatadiki, mayda plastika haykaltaroshligida suviner buyumlar dizaynini ishlash masalasi faqat shakl yaratish yoki bezak elementlarini joylashtirish bilan cheklanmaydi, balki u chuqur badiiy tafakkur, estetik mas'uliyat va dizaynerlik ongining yetukligini talab qiladigan murakkab ijodiy jarayondir. Muhokama jarayonida aniqlanganki, suviner buyumlar dizaynida eng ko'p uchraydigan muammolardan biri — haykaltaroshlik va dizayn o'rtasidagi chegaraning noto'g'ri belgilanishidir, ya'ni ayrim hollarda dizayn funktsionallikka haddan tashqari bo'ysundirilsa, badiiy obraz zaiflashadi, boshqa hollarda esa plastik ifoda ustuvor bo'lib, buyumning amaliy va kommunikativ vazifasi yetarli darajada hisobga olinmaydi. Shu nuqtayi nazardan, mayda plastika haykaltaroshligida suviner buyumlar dizayni shakl–mazmun–funksiya uchligi

doirasida ko'rib chiqilishi zarur bo'lib, bu uch elementdan birining ustunligi qolganlarini zaiflashtirishi mumkinligi muhokamada ochiq tan olinadi. Muhokama shuni ham ko'rsatadiki, milliy motivlar va ramziy obrazlardan foydalanish jarayonida an'anani mexanik takrorlash emas, balki uni zamonaviy estetik tafakkur orqali qayta talqin qilish muhim bo'lib, aks holda suviner buyumlar dizayni stereotip va badiiy jihatdan soddalashtirilgan shaklga tushib qoladi. Tadqiqot natijalari bilan bog'liq muhokama jarayonida, shuningdek, material tanlovining badiiy ifodaga ta'siri masalasi ham alohida ahamiyat kasb etadi, chunki materialning plastik xususiyatlari dizaynning ijodiy imkoniyatlarini kengaytirishi yoki cheklashi mumkin. Muhokama shuni ko'rsatadiki, mayda plastika haykaltaroshligida suviner buyumlar dizaynini muvaffaqiyatli ishlash ijodkorning nafaqat texnik mahorati, balki uning estetik qarashlari, badiiy mas'uliyati va tomoshabin bilan muloqotga kirishish qobiliyatiga ham bevosita bog'liqdir. Umuman olganda, muhokama natijalari suviner buyumlar dizaynini ishlash jarayonida badiiy soddalashtirish bilan estetik umumlashtirish o'rtasidagi nozik muvozanatni topish eng murakkab, biroq eng muhim ijodiy vazifa ekanini ilmiy jihatdan asoslaydi.

Xulosa.

Mazkur tadqiqot mayda plastika haykaltaroshligida suviner buyumlar dizaynini ishlash jarayoni oddiy dekorativ yoki tijoriy faoliyat emas, balki badiiy tafakkur, estetik mas'uliyat va dizayn madaniyatining uzviy birligiga asoslangan murakkab ijodiy tizim ekanini ilmiy jihatdan asoslab berdi. O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, suviner buyumlar dizaynida shakl, mazmun va funksioning muvozanati saqlanmagan hollarda buyum estetik jihatdan yuzaki va takroriy xarakter kasb etadi, aksincha, badiiy konsepsiya aniq belgilangan va plastik umumlashtirish ongli amalga oshirilgan taqdirda, ixcham hajm suviner buyumning badiiy qiymatini pasaytirmaydi, balki uning obrazlilik va ifodaviyligini kuchaytiradi. Tadqiqot natijalari milliy motivlar va ramziy obrazlardan foydalanishda an'anani mexanik takrorlash emas, balki zamonaviy dizayn tafakkuri asosida qayta talqin qilish suviner buyumlar dizaynining estetik va madaniy ahamiyatini oshirishini ko'rsatdi. Xulosa sifatida aytish mumkinki, mayda plastika haykaltaroshligida suviner buyumlar dizaynini ishlash ijodkorning faqat texnik mahoratiga emas, balki uning badiiy mas'uliyati, estetik didi va tomoshabin bilan vizual muloqotga kirishish qobiliyatiga ham bevosita bog'liqdir. Shu bois, mazkur yo'nalishda professional dizayn madaniyatini shakllantirish, nazariy bilimlar bilan amaliy tajribani uyg'unlashtirish va suviner buyumlarni badiiy obyekt sifatida yondashuv asosida yaratish ilmiy-amaliy jihatdan eng muhim vazifa sifatida baholanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ashirov, A. A. (2018). Amaliy bezak san'ati va dizayn asoslari. Toshkent: O'qituvchi.
2. Beardsley, M. C. (1981). Aesthetics: Problems in the philosophy of criticism. Indianapolis: Hackett Publishing.
3. Berger, J. (1972). Ways of seeing. London: Penguin Books.
4. Gombrich, E. H. (1995). The story of art. London: Phaidon Press.
5. Hasanov, R. S. (2020). O'zbek amaliy san'atida shakl va mazmun uyg'unligi masalalari. San'atshunoslik muammolari, 2, 45–53.

6. Lucie-Smith, E. (2004). The Thames & Hudson dictionary of art terms. London: Thames & Hudson.
7. Read, H. (1956). The meaning of art. London: Faber and Faber.
8. Saidov, M. B. (2019). Haykaltaroshlikda mayda plastika va uning ifodaviy imkoniyatlari. Tasviriy san'at jurnali, 1, 27–34.
9. Shiner, L. (2001). The invention of art: A cultural history. Chicago: University of Chicago Press.
10. Ulug'bekova, D. A. (2021). Zamonaviy dizaynda milliylik va innovatsion yondashuvlar. Madaniyat va san'at, 4, 61–69.